

Н.М. ПАНКОВА

Філалагічны факультэт,
кафедра беларускай культуры і фалькларыстыкі

МЕТАД НАВУЧАННЯ Ё СУПРАЦОЎНІЦТВЕ ПРЫ ВЫКЛАДАННІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ (ПРАФЕСІЙНАЙ ЛЕКСІКІ)

Першапачатковыя мэты навучання беларускай мове (прафесійнай лексіцы) у вышэйшай навучальнай установе заключаюцца ў тым, каб на базе вывучанага ў школе матэрыялу, паглыбіць веды і ўдасканаліць адпаведныя навыкі і ўменні ў галіне арфаграфіі, арфаэпіі, лексікі, марфалогіі, сінтаксісу; замацаваць і пашырыць маўленчыя навыкі і навыкі, звязаныя з аналізам і стварэннем тэкстаў розных стыляў; далучыць студэнтаў да прафесійнай беларускамоўнай лексікі і развіць навыкі яе практычнага выкарыстання.

Важнейшай умовай паспяховага засваення студэнтамі ведаў па азначанай дысцыпліне з'яўляецца здольнасць выкладчыка да стварэння эфектыўнага і добраахвотнага ўзаемадзеяння са студэнтамі, яго ўласная зацікаўленасць прадметам, уменне своєчасова пераключаць іх увагу і разнастайваць заняткі, што прывядзе да адчування задаволенасці працэсам навучання. Гэта ўмова становіцца першапачатковай, калі ўлічыць, што беларуская мова (прафесійная лексіка) выкладаецца для студэнтаў першага курса, якія яшчэ не зусім адаптаваліся да новых рэалій жыцця (універсітэта, вучэбнага працэсу ў цэлым і аднагрупнікаў).

Найбольш эфектыўным і цікавым для студэнтаў метадам навучання беларускай мове (прафесійнай лексіцы), на нашу думку, з'яўляецца **метады навучання ў супрацоўніцтве**. Спынімся на ім больш падрабязна.

Акадэмічная група ўяўляе сабой калектыў з 30 чалавек (+/- 3 чалавекі). На жаль, падрыхтаванасць студэнтаў па беларускай мове розная: тыя студэнты, якія здавалі цэнтралізаваны тэст па беларускай мове, і тыя, хто скончыў беларускую школу, звычайна ў большай ступені валодаюць навыкамі маўлення ўжывання беларускай мовы і школьным аб'ёмам ведаў па ёй. Астатнія ж адчуваюць відавочныя недахопы ведаў. Асабліва гэта тычыцца студэнтаў, якія ніколі не вывучалі беларускую мову (грамадзяне РФ і Украіны).

Пры традыцыйным падыходзе да заняткаў (з перавагай фронтальных ведаў дзейнасці) выкладчык тлумачыць новую тэму, дае пэўныя заданні і потым правярае іх выкананне. Пры гэтым лепшыя

студэнты спраўляюцца з заданнем хутчэй і звычайна не дапускаюць памылак, такім чынам аказваючыся ў выйгрышным становішчы, а выкладчык, у сваю чаргу, вымушаны арыентавацца менавіта на іх. З астатнімі ж студэнтамі сітуацыя выглядае інакш: слабым студэнтам ці не хапае часу на выкананне задання, ці яны проста не спрабуюць асабліва ў ім разбірацца, бо ўсе роўна не паспеюць ці выканаюць яго з памылкамі. Выкладчык фактычна не мае мажлівасці дапамагчы кожнаму канкрэтнаму студэнту засвоіць матэрыял пры гэтым падыходзе.

Пры метады навування ў супрацоўніцтве гэтую місію студэнты ў стане ўзяць на сябе, калі будуць працаваць у невялікіх групах і адказваць за канчатковы вынік разам. Заўсёды можна задаць пытанне таварышам, з якімі працуеш у групе, калі нешта не зразумеў, ці абмеркаваць стратэгію выканання задання. Кожны студэнт пры гэтым асэнсоўвае адказнасць не толькі за сябе, але і за поспех усёй групы. Практыка паказвае, што разам вучыцца не толькі лягчэй і цікавей, але і эфектыўней. Немалаважна, што галоўнае пры гэтым метады не выконваць разам, а вучыцца разам, г.з. на першым месцы павінна стаяць супрацоўніцтва, а не спаборніцтва.

Якім чынам гэтага можна дасягнуць? Праілюструем на прыкладзе заданняў, звязаных з разглядам спецыяльных тэкстаў.

Пачнем з падбору тэкстаў да такіх заданняў. На любой ступені навування тэкст павінен адпавядаць некалькім патрабаванням: быць прафесійна арыентаваным, уяўляць з сябе закончанае цэлае, быць даступным па мове і змесце. Апошняе патрабаванне звязана ў першую чаргу са спецыфікай кожнага факультэта і спецыяльнасці, на якой выкладаецца курс беларускай мовы. Выкладчык далёка не заўсёды можа зразумець вузкаспецыяльны тэкст (напрыклад, па праграмаванні), як і самі студэнты-першакурснікі, таму перавага спачатку аддаецца агульнанавуковым тэкстам, зразумелым ўсім членам групы. Напрыклад, першы тэкст для разгляду на матэматычным факультэце звязаны з узнікненнем дзесятковай сістэмы злічэння. Паступова змест тэкстаў можа ўскладняцца і становіцца больш вузкаспецыяльным, бо студэнты ўжо здольны працаваць з беларускамоўнай тэрміналогіяй па сваёй спецыяльнасці і адпаведнай літаратурай (напрыклад, тэкст, які раскрывае прынцыпы модульнага праграмавання).

Перад тым, як даць заданне па спецыялізаванаму тэксту, выкладчык павінен правесці падрыхтоўчую работу з групай. У першую чаргу неабходна падзяліць студэнтаў на падгрупы (па 4-6 чалавек у кожнай), пры гэтым неабходна прасачыць, каб у кожную з

іх трапіў моцны студэнт. Самім членам падгрупы прадстаўляецца мажлівасць вызначыць ролю кожнага члена калектыву (адзін з іх павінен стаць кіраўніком падгрупы, абавязкам якога стане размеркаванне роляў удзельнікаў каманды, нагляд за іх актыўнасцю і выкананнем абавязкаў, а таксама маральнай атмасферай калектыву). Пры гэтым колькасць людзей у падгрупах павінна быць абавязкова аднолькавай. Напрыклад, ствараецца шэсць падгруп па 4 чалавекі ў кожнай. Выкладчык папярэджвае, што кожны студэнт атрымае аднолькавую адзнаку з астатнімі членамі падгрупы: усе будуць узнагароджаны аднолькава, і ўлічвацца будуць не толькі канчатковыя вынікі, а і сам працэс выканання задання.

Далей ідзе агучванне непасрэдна самога задання: з тэксту, які быў папярэдне перакладзены студэнтамі на беларускую мову, выпісаць як мага больш асаблівасцей беларускай мовы. Кожны член падгрупы працуе згодна са сваімі здольнасцямі і адказвае за пэўную частку задання. Больш слабыя студэнты шукаюць, напрыклад, арфаграфічныя асаблівасці, якія звычайна не выклікаюць цяжкасцей пры вызначэнні, больш моцныя – марфалагічныя і сінтаксічныя асаблівасці і г.д. Калі больш моцны студэнт траціць пэўныя намаганні на дасягненне свайго ўзроўню, а больш слабы таксама стараецца па максімуму дасягнуць свайго, то будзе справядліва, калі іх намаганні будуць ацэнены аднолькава, бо кожны ў выніку зробіў, што змог.

Матывацыя пры гэтым вырастае, бо яны працуюць на агульны вынік: ацэньваюцца ў першую чаргу намаганні, якія затрачаны на выкананне. Было заўважана, што нават студэнты, якія ніколі не вывучалі беларускую мову, з задавальненнем прымаюць удзел у такіх групавых заданнях, бо ім па сілах знайсці ў тэксце, напрыклад, словы з ў ці з *падаўжэннем*, *аканнем* ці *яканнем*. Заўважым, што ўсе гэтыя асаблівасці былі папярэдне ўзноўлены на папярэдніх занятках, таму нават для студэнтаў, у якіх ёсць прабелы школьных ведаў, хаця б на прымітыўным узроўні могуць выканаць яго. Час выканання задання абавязкова абмежаваны.

Выкладчык набывае пры гэтым новую, не менш важную для вучэбнага працэсу ролю – ролю арганізатара самастойнай пазнаваўчай, даследчай дзейнасці студэнтаў. Яму неабходна сачыць за актыўнасцю студэнтаў і дапамагаць любой падгрупе, калі гэтая дапамога спатрэбіцца.

Агульная ацэнка працы падгрупы складаецца з ацэнкі акадэмічнага выніку задання і ўлічваецца форма зносін у калектыве. Пасля выканання задання і выстаўлення адзнак адводзіцца спецыяльны час для абмеркавання вынікаў работы і, у тым ліку,

стылю паводзін у падгрупе. Аналізуюцца таксама магчымыя шляхі ўдасканалення такой сумеснай працы на іншых парах. Выкладчык таксама робіць свае высновы аб эфектыўнасці працы пэўных падгруп і пры неабходнасці мяняе ў будучым склад тых калектываў, якія працавалі не вельмі прадуктыўна.

Такім чынам, метады навування ў супрацоўніцтве дапамагае выкладчыку вырашыць некалькі задач: замацаваць тэму, ацаніць вынікі яе засваення студэнтамі, выставіць адзнаку кожнаму студэнту і дапамагчы навучэнцам адаптавацца ў калектыве, праявіць сябе. Такія заданні дапамагаюць студэнтам-першакурснікам зблізіцца і перанесці атрыманыя навыкі супрацоўніцтва не толькі на ўзроўні вучэбнай дзейнасці, але і на сацыяльныя зносіны. А гэта значыць, што вырашаецца і задача фарміравання камунікатыўнай кампетэнтнасці будучага спецыяліста: здольнасць да супрацоўніцтва, уменне працаваць у камандзе.